

Vitányi Iván 90

Heller Ágnes: Küszöbember

Hány közéletet megjárt ember van a világon, aki kilencvenéves korában el tudja mondani magáról, hogy becsülettel, tisztességgel élt végig egy életet, hogy nagy hibákat nem követett el, a kisebbeket jóvátette, hogy nem nyomott víz alá senkit, de segített ott, ahol erre módja volt, hogy a kultúra ügyét szolgálta, hogy hű maradt, amíg lehetett, és hűtlenné vált, amikor kellett? Nagyon kevesen vannak. Vitányi Iván e kevesek közé tartozik. Többet érdemel egy ünneplésnél.

Iván önéletrajzában „küszöbembernek” nevezi önmagát. Aki tudja, milyen nehéz egy küszöbön megállni, hetven évig ott egyenesen állni, az érti csak, hogy Iván mire vállalkozott.

Hetven évet mondtam, nem kilencven évet, mert felnőtt élete kezdetén Iván minden volt, csak nem küszöbember. Mint úrifíú, dzsentriivadék, mint Horthy-rokon ugrott fejest a népiesek, majd a kommunisták közé, az ellenállásba. A kínzást, a verést bátran állta.

Küszöbember léte a „fordulat éve” után kezdődött. Hogyan lehet a honi kommunisták végzetét, az internálást, a börtönt, a kivégzést elkerülni? Hogyan lehet nehéz, véres időkben kint is lenni, bent is lenni, azaz kint sem lenni, bent sem lenni? Úgy, hogy az ember az árnyékban marad. Nem pályázik pártkarrierre, semmilyen karrierre, a kultúrában vállal szerepet, ahol adott keretek között azt teheti, amit jónak és fontosnak lát: szolgálhatja a magyar népzénet, a népi táncot, színjátszást, a magyar kultúrát általában.

A „magyar” szó itt hangsúlyos. Iván sosem magyarkodott, de mindig hazafi volt és maradt. Igaz polgárként élt egy világban, ahol nem voltak polgárok, csak alattvalók. Igaz baloldaliként élt egy világban, ahol a baloldalt gyilkosok sajátították ki maguknak.

A rendszerváltás után is az maradt, aki volt. Nem fedezte fel hirtelen magában a csurkistát, a kiscgazdát, a kereszténydemokratát, mint tették mások, a sunyik. Most először lépett a politikai porondra, mert most először tehetett pirulás nélkül. Felfedezte magában a szónokot. De most is, bár szándéktalanul, a küszöbön maradt, ha másképpen is, mint annakelőtte. Értelmiségi maradt egy olyan világban, amelyben a kultúrát a rossz foci képviseli, s vezéreink egy magyar mondatot sem tudnak helyesen kimondani, igazmondó maradt egy olyan világban, ahol csak a sunyiságot jutalmazták, Horthytól Orbánig.

Hadd vigasztalják Ivánt kilencvenéves születésnapján József Attila szavai, melyek, mikor leírta azokat, nem bizonyultak igaz próféciónak, de most talán igen: „Karóba nem húznak ma már.” S amíg nem húznak karóba, addig egy tisztességes embernek mindig lehet szépen és örömben élni. Éljen továbbra is szépen és örömben, Iván!

Ripp Zoltán: Magyarország rokona

1989-ben ismertem meg Vitányi Ivánt. Akkor még nem sejtettem... Akkor még sok mindent nem sejtettem. Például azt sem, hogy Iván milyen fontos szerepet fog játszani az életemben. Az én életem a legkevésbé érdekes, Iván azonban nem csupán abban játszott fontos szerepet. Bízást állíthatom, sokunk életét befolyásolta, akik politikailag és talán kulturálisan egyívásúak voltunk – vagy annak tűntünk – azokban a hol szép, hol csúnya, de mindenképpen küzdelmes időkben.

A születésnap az az alkalom, amikor nem szentségtörés az életkorról szólni. Engedtessek meg nekem, hogy személyes legyek. A rendszerváltás idején Vitányi Iván nagyjából annyi idős volt, mint én most. Sajnos ketőnk közül én öregedtem meg, ami nem teljesen igazságos, lássuk be.

Valójában a Vitányi nevet már régóta ismertem, bölcsészeti tanulmányaim előttről is. 1969-ben láttam meg először a nevét egy nagyon lila könyvborítón, amelyen a *Beat* szó virított címként. Amikor afféle rockertiniként kézbe vettem, arra gondoltam: ugyan mit tudhat egy nyakkendőös negyvenes öregúr a mi zenénkről? A nyakkendő azóta elfogyott Ivánról, nem is tudom, mikor láttam rajta utoljára, de valamit mindig tudott. Mindig éberem figyelte, hogy mi az új abban, ami körülötte zajlik. Ebben nem volt változás. Könyveinek sora tanúskodik erről azoknak is, akik személyesen nem ismerték. Engem ugyancsak megzizzasztott, amikor 2007-es könyvét, az *Új társadalom – új szemlélet* címűt bemutatthattam. Szokatlan volt, ez a legkevesebb, amit mondhatok.

216

Aki közelről ismerte Ivánt, még inkább láthatta, milyen gyorsan megszületik benne a felismerés, és milyen alkotó figyelemmel kísér minden lényegest, ami a világban történik. A politikában és a tudományban egyaránt. A szellemét nyilván ez az új iránti nyitottság és kíváncsiság tartotta irigylésre méltón frissen. Iván mellett szerencsére nehéz volt begyöpösödni a hozzám hasonló lustáknak is, nemigen hagyta. Képelem, mennyire bosszanthatta újat kereső szelleme azokat, akik már öregnek születtek.

Első emlékeim Ivánt a rendszerváltás idejéhez kapcsolják, még találkozásunk előttről. Az alakulásakor többre hivatott, de háttérbe szorított Új Márciusi Front „lelke” volt. 1989 elején társaival a békés átmenetre irányuló javaslattal állt elő. Ő fejtette ki: nem a hatalom megosztása van sorun, hanem egy merőben másfajta hatalom megteremtése: békés úton biztosítani az átmenetet a demokráciába. Benne volt az események sűrűjében, a Népművelési Intézet vezetőjeként sok független, ellenzéki szervezetnek adott helyet, még a lakitelekiek folyóiratát, a *Hitel* szerkesztőségét is befogadta.

Egy későbbi kép: október, az MSZP alakuló kongresszusa: Vitányi Iván a Reformszövetség szóvivőjeként felszólítja a „négyeket”, hogy adjanak számot, mit sumákolnak a háttérben, miféle alkut készülnek megkötni a küldöttek feje fölött. Nem ő tehetett róla, hogy válaszként ötltek-hatoltak, mellébeszéltek ökelmék. Iván a kompromisszumot jól viselte, a mutyizást, a suskust, a tisztességtelenséget annál kevésbé.

1990 májusa: az első összetűzés Horn Gyulával, aki gorbán és fölös-

legesen támad a hátrahúzódo Nyers Rezsőre. Vitányi Iván egyszeriben a párt második emberének helyzetében találta magát a választmány elnökeként. Később rezignáltan állapította meg, hogy ez formálisan volt így csupán. Pozíciójában konfliktusok sorát vállalta, és képes volt elveinek megfelelő határozatokat keresztülvinni nemzetről, gazdaságról, szövetségi politikáról s még mi mindenről. Közelről láttam, nem volt könnyű. Aztán a szerep a Demokratikus Chartában – Vitányi Iván 1990 tavaszán, a választások napján kinyújtott kezét már nem lehetett elutasítani. De éppen az ő keze kellett hozzá, nélküle a potenciális szövetségesek aligha tartották volna lehetségesnek az együttműködést.

Nem fogom végigsorolni Iván minden fontos tettét, mert ránk esteledne.

Csupán egy eset még 1992-ből, amely Ivánnak a hatalomhoz való viszonyát mutatja meg. Szegeden, amikor Horn Gyula meghirdette a hatalomra kerülés stratégiáját, credo értékű beszédet mondott, a korai hatalomra jutás veszélyére intve. A példázat, amelyet használt, a zen buddhizmust tanulmányozó német filozófust idézi, aki a nyilazást tanulta mestertől. Egy idő után a mester azt mondta neki, nem jó, amit csinál, mert túlságosan is bele akar találni a céltábla közepébe. Hadd idézzem:

„A gyakorlat lényege maga a gyakorlat, kimegyünk a természetbe, ruganyosan lépünk, mélyet lélegzünk a friss levegőből, széles szép mozdulatokkal megfeszítjük az íjat, és a megfelelő pillanatban eleresztjük a nyílveszszőt. Az természetesen beleszáll a tábla közepébe, mert az a dolga. De nem szabad erőlködni, nem szabad erőltetni, nem szabad feszülten akarni. (...) Ez vonatkozik ránk és a hatalomra. Arra kell törekednünk, hogy tudjuk a gyakorlatot, mélyen és szervesen belenőjünk a társadalom életébe, ott tudjunk lenni a közösség minden folyamatában, képviselni tudjuk a társadalom igazi erőit. És amikor ez megtörtént, akkor, ha a sors úgy hozza, hogy el kell engednünk a nyílveszszőt, akkor erőlködés nélkül beletalálunk a céltábla közepébe.”

Iván nem azt mondta, mint az úgymond „igazi” politikusok, hogy ő tud célba lőni, bízunk rá, majd megtanít minket. Azt ajánlotta, hogy csináljuk együtt a gyakorlatot, mielőtt arra vállalkoznánk, hogy a hatalom birtokában lődözni kezdjenek. A társadalmat kellett volna „megtanulni”. Iván a *társadalomról* beszélt, amikor a politika volt a téma, vagyis hogy mihez kellene egy szociáldemokrata pártnak kezdenie a társadalommal az ezredforduló táján. Nem Vitányi Ivánon múlt, hogy ez a közös tanulás csökevényes maradt. Látjuk, azóta is lődöznek a szocialista politikusok a vakvilágba. Aki tehetséges, időnként betalál. Olyankor nagy a heje-huja és a vállveregetés. Máskor a táblát sem találják el, vagy épp fenéken nyilazzák egymást.

Nagyon sok órát töltöttem Iván társaságában, hogy tudjam, mennyi energiája volt abban, hogy a pártja, vagyis akkori pártunk legalább a céltáblát jól lássa, úgy próbáljon beletrafálni. Legalább a szélébe, ha a középbe nem megy.

Felsorolni is sok volna azokat a dokumentumokat, amelyek megszületése döntően az ő nevéhez fűződött, írójukként és megszervezőjüként. Kettőt említek csupán, amelyek az 1998-as vereség után reményt ébresztettek, hogy lehetséges e balsors tépte hazában szociáldemokrata politika. A Szociáldemokrata Charta volt az egyik, a 2000-ben elfogadott, de

soha ki nem adott program a másik. Kompromisszumos volt? Naná! Én csak tudom, volt szerencsém ücsörögni végeérhetetlen platformvitákon, amelyek végén megszületett a szöveg. De vállalható volt. Más kérdés, hogy mi lett a gyakorlatban belőle.

Talán túlzás a szavaimból kiérezhető szkepszis. Nem állítható, hogy Vitányi Iván eszmei és politikai ténykedését bárki hatástalannak ítélte volna – ellenkezőleg, elvbarátai és ellenlábásai egyaránt nagyra tartották befolyását. A sikereknél kevéssé emlegették. Az MSZP kudarcait viszont sokan a „vitányista eltévelyedésnek” igyekeztek betudni. „*Simítsa meg rángó szánkat a mosoly*” – ha szabad egyik kedves költőm, Nagy László Ady-verséből idéznem.

S ha már Adyt említettem: Iván gyakorta idézte őt, mint aki a legjobban tudta, *mi a magyar*. Már akkor is idézgette, amikor nem sejtettük, mennyire időszerű lesz napjainkra. Nem pusztán szociológusi mivoltából fakadóan és a történelmi olvasmányokból ismerte Magyarországot. Része volt a történelemnek. Személyesen és kapcsolatai révén egyaránt.

„Magyarország rokona” – így is jellemezhettem volna a *Küszöbember* című memoárjáról írott recenziómban az év elején. De inkább úgy írtam: mintha „fordított Adyként” rokona és ismerőse volna „mindenki” szerte e hazában. A széles kapcsolati háló, amely befonta életét, rengeteg anekdotikus történetet eredményezett gazdag élete tanúságaként. Társaságban szívesen mesélt egy-egy tanulságos történetet. Sajnálhatja, aki nem hallotta, mély életbölcesség áradt belőlük.

A bőszen magyarkodókkal szemben az én szememben Vitányi Iván haszeretete volt a hiteles. Nem az a csöpögős, sírva vigadós giccsparádé, amibe sokan fullasztanak. Azt is ő példázta, hogy kultúra nélkül üres a baloldaliság. Nem véletlenül volt számára Bartók a kiindulópont, és talán maradt is mostanáig. A kulturálisan kiürült, a baloldali értékekről és morálról kulturális megalapozottság nélkül litániázó politika maga a kudarc. Iván számára a kultúra életforma. Magától értetődően nem valami külön világ.

Az Iván ítélőképességébe vetett hitem csak egyszer rendült meg, a kezdet kezdetén, amikor engem is bevont a Szociáldemokrata Társulás belső körébe. Bevallom, ha nincs ez a tévedése, idejében elmenekültem volna a pártpolitikából. Egy párt tudvalevően nem asztaltársaság, nem arra szolgál, hogy az ember jól érezze benne magát. Ha mégis jól tudtuk magunkat érezni, az annak a mégiscsak asztaltársaság-szerű valaminek volt köszönhető, amelynek Iván a központja, feje, szervezője, mindenese volt – sarzsijától függetlenül is. Hadd mondjak ezúttal köszönetet ezekért az alkalmakért. Biztos vagyok benne, hogy nem csupán a magam nevében teszem.

Mi tagadás, én belefáradtam, belefásultam a pártpolitikába, noha jól tudom, hogy nélkülözhetetlen. Az utóbbi években már olyan kilátástalannak láttam a küszködést, hogy félreálltam a mindennapos gyakorlati részvételtől. Vitányi Iván természetesen nem adta fel. Sosem adja fel. Könnyű neki, ő a fiatalabb.

Egy köszöntőbe nem fér bele minden, amit az ember el szeretne mondani. Mi mással fejezhetném be: Bis hundert und zwanzig! Kedves Iván, boldog születésnapot!

Donáth László: A haszontalan szolga dicsérete

„Ki az közületek, aki ezt mondja szolgálójának, amikor az szántás és legeltetés után megjön a mezőről: Jöjj ide hamar, és ülj az asztalhoz! Nem azt mondja-e inkább neki: Készíts nekem valami vacsorára valót, övezd fel magadat, és szolgálj fel nekem, míg eszem és iszom, te majd azután egyél és igyál!? Vajon megköszöni-e annak a szolgálójának, hogy teljesítette, amit parancsolt neki? Azért tehát ti is, ha teljesítettétek mindazt, amit parancsoltak nektek, mondjátok ezt: Haszontalan szolgák vagyunk, azt tettük, ami kötelességünk volt.” (Lk 17,7–10)

Szolga: nincs jó íze e szónak. Felvilágosult népek úgy fintorognak halatán, mint a polgárok a hatos villamoson, ha közéjük tévedt hajléktalant kell szagolniuk. Mintha mindenki úr lenne e honban, legalábbis annak szeretne látszani. Hatalommal bírónak, aki rendelkezhet a másik felett, utasíthatja és számon kérheti. Aki dönt, irányít és ítél. Úr – akinek szuverenitásához nem fér kétség.

A szolga mindennek ellentéte: nem gondolkodik, nem dönt – engedelmeskedik. A szolgát nem szeretni kell, hanem használni. A szolga neve és arca érdektelen, csak a haszna számít.

Úr nem csak személy, nem csak az egyes ember lehet. A „Herrenvolk” fogalmának ellentéte emlékezetünkben nem a szolga, hanem az „Un-mensch”.

Jézus ezzel szemben határozottan figyelmezteti tanítványait, ne urazák egymást: „De ti ne hívassátok magatokat mesternek [...]. Ne hívassátok magatokat tanítóknak se [...]. Aki pedig a legnagyobb közöttetek, az legyen szolgátok!” (Mt 23,8–11) Az Egyetlenegyen kívül senkit sem illet meg e szó. Igazán annak van hozzá köze, aki tudatosan hatalomtalánítja magát, hogy azt, akinek testvérévé teremtett, még véletlenül se zsákmányolja ki vagy fossza meg eredendő emberi méltóságától. Nem kegyes és nem romantikus óhaj ez. Ötszáz évvel a babiloni fogság után minden írástudó ismerte Ézsaiás politikai próféciját *ebed Jahvéról*, az ÚR szenvedő szolgájáról, aki nem más, mint a maradék maradéka, a hitükben szegyént nem vallók kicsiny közössége, amelynek immár az egész világ üdvösségét kell szolgálnia.

Jézus nem csupán provokál. Bár tanítványai urizálása, magamutogatása és gyakori karrierizmusa nyilván még rosszabbul érintette, mint bármely farizeus vagy zelóta felfuvalkodottsága, a közzsidó halászok, pénzváltók vagy földművesek úrhatnáságát valamiért derűs türelemmel szenvedte. Nem provokál, hanem olyan politikai etikai normát szab, amely rá is érvényes. Isten országa azé, aki építi. Az építi jól, aki nem a maga hasznát keresi, hanem a vele együtt építkezőkét, tudván tudva, ez az ő egyetlen közös otthonuk. Kivált, ha ez az otthon leginkább történelmi és szellemi valóság: nem a birtoklás, hanem a tékozlás, nem a kisajátítás, hanem a szétosztás élteti és gyarapítja.

Vitányi Iván jól megszívlelte ezt, akár édesanyja, Szentpály Panna, akár sárospataki kollégiumbeli tanárai és társai indították is erre.

Balga ember az, aki nem veszi észre időben, mily mulandó, együtt mindazzal, amit ember alkotott. Minden ember élete abban közös, hogy egyedülvalónak teremtett, s az Elrejtőzködőt nem leplezheti le sem di-

csőség, sem kárhozat, sem tudomány, sem művészet, sem hatalom, sem vallás. Ez mind mi vagyunk – az Isten egészen más.

Boldog ember az, aki nem az úton törí a fejét, hanem azokhoz megy, akiknek akkor is szükségük van rá, ha hisznek, és akkor is, ha nem. Vitányi Ivánt diákkorától fogva boldog embernek kell mondanunk. Akinek hangja, ízlése, hagyományai és tartása, sőt táncos lába nemzedékről nemzedékre példázatos marad.

Vitányi Iván nem ásta el talentumát, sokszorosát adta annak, amit kapott, mindazon közösség javára, amelyben megfordult. Amije csak volt, arra fordította, hogy önfeledt emberek szabadon eszmélődő, vizsgálódó és alkotni kész csapatát hozza létre.

Vitányi Iván mindig sovány volt. Látványos tanítássá téve, mennyivel több a szerelem a testnél, a szellem a pornál és a tiszta szív bárminő hatalomnál. Ő a par excellence evangéliumi szolga, a kollektív messianizmustól visszavett új személyességgel, aki nem azért békélt meg egyedülvalóságával, mintha az individuum mindennél értékesebb lenne, hanem mert mindig képes volt pátriárkaivá kiteljesedő létében megmelengetni a didergő kisemberek sokaságát. *„Azért tehát ti is, ha teljesítettétek mindazt, amit parancsoltak nektek, mondjátok ezt: Haszontalan szolgák vagyunk, azt tettük, ami kötelességünk volt.”* (Lk 17,10)

Lendvai Ildikó: Magasabbrendű szellemi szintézis

220

Tegnap a hétéves unokámat megérintette Vitányi Iván szellemissége, anélkül, hogy tudott volna erről.

Előtte egy kicsit elidőzött Marxnál, majd ezt meghaladva Bernsteinnél, de végül kikötött Vitányinál, persze egyikükről sem tudván, kicsoda. Úgy kezdődött, hogy nem voltam hajlandó a játékboltban a nagyobb doboz legót megvenni, mondván, nincs annyi pénzünk. Ekkor, a filozófiatörténet útját erősen lerövidítve, feltalálta és határozottan támogatta a kommunizmust, ahol nem lesz majd pénz, és mindenki szükséglete szerint viheti haza a legót a boltból. Majd némi tünődéssel arra a belátásra jutott, hogy ez esetben viszont senki sem lenne hajlandó dolgozni, ő speciel biztosan nem. Miután lepattantak róla a munka embernemesítő szerepéről és az úgynevezett nembeliségről előadott érveim, eljutott a piacgazdaság bernsteini elfogadásáig, de persze méltányos és szociális piacgazdaságot akart, ahol a legóra mindenkinek van pénze. Majd rájött a lényegre, és ez már összetéveszthetetlenül Vitányi volt. A maga nyelvén körülírta a „mérték” fogalmát, amit jeles elődök után Iván is annyiszor emlegetett, a politikai eszmék helyes arányáról vitatkozván. Andris maximálisan egyetért Ivánnal, szerinte is az a titka az emberi társadalom fejlődésének, hogy kellő arányban, mértékben érvényesüljön a teljesítményre ösztönző piaci verseny, valamint a jóléti, szociális-szolidáris szellem, minek következtében lesz elég legó, de elérhető áron.

Ivánál a „mérték” követése éppen nem az unalmas, nyárspolgári mértékletességet jelenti. Nem ismerek nála kevésbé „mértékletes”, óvatos embert, mindenbe teljes, szenvedélyes önmagát adta bele. Szerintem az otthoni tűzhelyén sincs takarékláng, mindig teljes lánggal lobogott. Nála

a mérték magasabbrendű szellemi szintézisét jelenti azoknak az eszméknek, amelyeket a sokat emlegetett zsákutcás magyar fejlődés szétszakított egymástól. Nála és benne aztán tényleg „összenőtt, ami összetartozik”, és most nem a „ballib” koalícióról beszélek, amelynek egyik bábája, majd folyamatos doktora és pszichoterapeutája volt. Ami életútjában egyéges egészzé olvadt össze, nem kidekázva, mégis az optimális „mértékben”, az például „nemzet” és „Európa”, szellem és politika, személyes szabadságjogok és közösségi hitvallás. És persze demokrácia és szociális gondolat, a „szociáldemokrácia” szó és eszme két alkotóeleme.

Ki az ördög mondhatná meg például, hogy inkább „népi” vagy inkább „urbánus” világpolgár az, aki a népi mozgalom hagyatékán, néptáncon nőtt föl, a táncházmozgalom útját egyengette, ugyanakkor a liberális szabadságeszme és a modernizáció szószólója lett a baloldalon?

Sokan azt gondolták róla, fellegekben járó elit értelmiségi, fennkölt, ám megvalósíthatatlan elvek embere. Maga is „prakticista bűnbeesésnek” keresztelte el, és tüzzel-vassal próbálta irtani az MSZP idegenkedését a történelmi szembenézésektől, a szellemi igényességtől. Ugyanakkor esze ágában sem volt Don Quijotévá válni, sok politikusnál jobban érzi-érti a társadalmi közeget. 2004-ben még legfontosabb pártbéli reformerszövetségesével: Békesivel is vitatkozik a Fapadosban arról, hogy az új kormányoknak nem lehet rögtön minden reformot villámsebességgel végrehajtani.

Az MSZP-n belül liberálisnak számított, amúgy joggal, hiszen a szabadságjogok elkötelezettje és az autoriter állam lebontásának híve. De Iván valahogy minden skatulyából – ebből is – kidugja a fejét, sosem lehet a fedelét rácsukni. A liberalizmust általában egygyökerűnek mondják az individualizmussal, de Vitányi találmánya egyfajta „közösségi szabad-elvűség”, ami igazán érdekli, az a szabad közösségek mozgása, a szabad-dá tevő kultúra és a közösség találkozása. Az állam lebontása neki nem az állam közösségi, szociális és kulturális funkcióinak eltűnését, hanem e funkciók „társadalmiasítását” jelenti. Szellemi értelemben sem a „privatizáció”, de nem is az „államosítás”, hanem a társadalmiasítás, a közösségi birtokba vétel vonzza. A „jóléti állam” válsága után az egymásról gondoskodó, szolidáris „jóléti társadalmat” célozná meg.

Idejétmúlt-e mindez egy individualizálódó, sőt atomizálódó világban? Aktuális-e még Iván vágyott „kétharmados társadalma” a kétharmados politikai diktátumok idején? A demokratikus vezetésről, pártvezetésről vallott normái a „vezérdemokráciák” korszakában? Utolsó mohikánt köszöntünk most, vagy a jövő megtörhetetlen előharcosát? Egyszerűbben a kérdés úgy hangzik: van-e jövője a baloldálnak?

Mindnyájan hallottuk már Ivántól Dahrendorfot idézni a demokrácia különböző feladataihoz szükséges 6 hónapról, 6 évről, 60 évről. Azon gondolkodtam, mi az, amihez 90 év kell. Hát ahhoz biztosan, hogy az ember, ahogy Iván teszi, magabiztos „igen”-nel feleljen az előző kérdésekre. Iván egyszerre türelmetlen és türelmes. Megfelelő mértékben, ahogy kell. Ők ketten, Andris unokámmal együtt kivárják. Mert a lényegyet tekintve mindnyájunknál fiatalabbak.

Gyurcsány Ferenc: Isten éltesen, Iván!

Hát Iván, veled eléggé erősen ki van babrálva: itt ülni és hallgatni ezt a sok szöveget, ami akarva-akaratlanul is kissé szomorkás, máskor meg negédes, és úgy csinálni, mintha legalábbis élveznéd, nem könnyű feladat. Arra szeretném kérni minden barátomat, ha megérem legalább a hetvenet, nekem semmiképp ne tartsatok ilyeneket.

Egyetlenegy dolgot szeretnék igazából Ivánnak és a jelenlevőknek a figyelmébe ajánlani. Örülök, hogy az előttem szólók közül többen is legalább pár mondat erejéig merengtek a baloldal gondjairól, bajairól. Mostanában divatos azt mondani, hogy a magyar és az európai baloldal válságban van. Nem így gondolom. Nem gondolom időszerűtlennek. Ha van baj, akkor az, hogy a baloldal jelentős része egy abszolutizált ponthoz próbálja mérni a jelen politikáját, és attól fél, hogy ha nem azt követi, akkor ő áruló lesz. Én meg azt mondom, hogy a maga természetétől fogva a baloldaliság relatív dolog, ahhoz képest vagyunk baloldaliak, amilyen választási lehetőségek ott éppen vannak, és azon választási lehetőségek között keressem meg azt, ami közösségi, szabadelvű az adott szituációban. És akkor vannak mindig bajok, amikor úgy gondolják, hogy most is azt kell csinálni, amit valamikor kellett csinálni egy nagyon dicső embernek 56-ban, 68-ban vagy bármikor.

Mást jelent a tisztességes politika most, 2015-ben. Két nagy baj van, és ebben Iván jól egyensúlyoz: az egyik, ha kidobok mindent, ha semmi nem fontos, csak a praxis, a másik meg, ha folyton vissza-vissza akarunk menni. Nem kell menet közben mindig kompromisszumot kötni csak azért, mert az ország hangulata nem a miénk. Akkor sem, ha kisebbségben fogunk maradni. Nem kell szégyellni, ha az ember korrigálja a korábbi álláspontját, és ebben a Vitányi jól egyensúlyoz, egyszerre kérdőjel meg felkiáltójel. Kérdéseket tesz fel. Ismerem a szenvedélyes monológjait, de most már kevesebb monológot mond, és sokkal több kérdést. Kérdéseivel világít. Már nem akarja, hogy úgy dőljön el, ahogyan ő gondolja, inkább azt akarja, hogy mi találjunk rá az útra. És ez nagy dolog. Szeretnék majd egyszer ennyire bölcs lenni.

Azt gondolom, hogy a baloldaliság relatív, és komolyan gondolom. A közügyeknek, a politikának az erkölcs, amit ez a drága ember képvisel. Könnyű eltévedni és tisztességtelennek lenni a politikában, sokunkat meg is érint a tisztességtelenség lehetősége, van, aki képes ellenállni, van, aki nem. Vitányi Iván képes volt ellenállni. Olyan hangulatot teremtett maga körül, amelyben mi magunk is erősebbek lettünk. A zsurnalisztákkal ellentétben a DK nem Gyurcsány Ferenc pártja. Ez morálisában és politikájában Vitányi Iván pártja. Hála istennek. Ez nem tökéletes, de az igen, hogy végtelenül tisztességes. Azokat a hagyományait követi a magyar humanizmusnak, amelyek időtállóak, és nincsen kétségem, hogy sikeres is lesz, és ha sikeres lesz, azért is lesz sikeres, mert az ő nyomdokain haladunk.

Szóval befejezésül, nekem egy nagyon rendes ember. Lehetne cifrázni, nyilván pokoli sok idézettel megmutathatnánk, hogy milyen műveltek is

vagyunk, de egy normális pasi ezen a földön. Nagyon kevesen vannak, akik abban az időszakban kezdtek, és még itt vannak, és aktívak, hála istennek, egy párat látok azért, kevesen vagytok, akik végigcsináltatok, de milyen fura: akik megcsinálták, azok mind tisztességes emberek, itt vannak, akik elkurvultak, azok már el is tűntek. Azért megéri tisztességesnek lenni, és lehet, hogy tovább lehet élni. És lehet, hogy szeretni is fognak, mert Vitányi Ivánt nagyon-nagyon szeretjük. Isten éltesen, Iván!

Csepeli György: Egy skálafüggetlen élet

Vitányi Iván nem 1925. július 3-án, nem Debrecenben, hanem 1789. augusztus 26-án Párizsban született. Megtestesülnek benne az Emberi és polgári jogok nyilatkozatának nyitómondatai, melyek szerint „minden ember szabadnak és jogokban egyenlőnek születik és marad: a társadalmi különbségek csakis a közösség szempontjából való hasznosságon alapulnak. Minden politikai társulás célja az ember természetes és elévülhetetlen jogainak megőrzése. E jogok: a szabadság, a tulajdon, a biztonság s az elnyomással szemben való ellenállás.” Nagyszerű alkalom ez a nap arra, hogy megünnepeljük a szabadságot, az egyenlőséget és a testvériséget, melyek megvalósulásáért itt Magyarországon Vitányi harcol, nem egyedül.

Az emberek közötti egyenlőség paradoxona, hogy az egyenlőség csak lehetőség, valójában nem vagyunk, nem lehetünk egyenlők. A szabadság választásra kényszerít: elégedjünk meg azzal, ami van, vagy törjünk ki a mindennapokból? Richard Wagner kérdezi, hogy „ki érti azt meg világosan és a lelke mélyéig, hogy valaki az életet nem öncélnak tekinti, hanem elengedhetetlen eszköznék egy magasabb cél érdekében?”. Aki az életet nem öncélnak, hanem egy magasabb cél eléréséhez elengedhetetlen eszköznék tekinti, az kiemelkedik a tétlenek, a tehetetlenek, a gondolkodni restek sokaságából, s azon kevesek közé kerül, akik tesznek, mernek, teremtenek, kockáztatnak, s ha kell, az elnyomással szemben ellenállnak. Vitányi Iván élete skálafüggetlen abban az értelemben, hogy nem ott kereste a helyét az emberek között, ahol sokan voltak, és keveset akartak, hanem ott, ahol kevesen voltak, de sokat akartak és sokat tettek. Iván kitört az osztályból, amelybe született, nem hagyta, hogy a sors vonszolja, ő akarta a sorsát, amely a 20. századi magyar baloldali és liberális értelmiség sorsa is lett egyben.

Politika, zene, tánc, szociológia, filozófia, civil társadalom kavarog e sorsban elválaszthatatlanul. Ahogyan a költő mondja, „szorítja, nyomja, összefogja egyik dolog a másikat s így mindenik determinált”.

A skálafüggetlen élet rendkívül ellenálló a véletlen hibákkal szemben, mivel az Egésztd védi a sok egymással összefüggő belső és külső kapcsolatot. A célzott támadásokkal szemben viszont védtelen. Rosszul álcázza magát, erős pontjai láthatók, s ezáltal gyengíti magát. De ha sokan vigyáznak rá, akkor védve van.

Nincs ellentmondás az élni vágyás és a kitörés között. Ellenkezőleg, ha

Vitányi nem tör ki valóságos és képletes börtöneiből, akkor élni sem tudott volna tovább. Ránk, akik vele vannak, azzal gyakorolja a legnagyobb hatást, hogy követésre hív, menjünk utána, ne féljünk, ne elégedjünk meg a napi élet adta feladatokkal, keressünk mi is magasabb célokat, melyek nekünk éppúgy megadatnak, mint neki.

„Magyarság és nagyvilágiság”. Ez a két szó foglalja össze, amit Vitányi Iván élete nekem jelent. Nem véletlen, hogy Bartók Bélát választotta révkalauzául. Bartók a 21. században is érvényes modell, melynek lényege, mint Vitányi írja, hogy „egyazon szellemben újul meg a magaskultúra és az egész társadalom közös kreatív kultúrája, küzdelmes, de szerves egységbe foglalva a hagyományt megtartó erejét és a legmodernebb fejlődés kihívásait”.

A vulgáris idő mértékével mérve eltelt 90 év. Az igazi, az eredendő idő azonban nem az, ami volt, hanem ami lesz. Maradjunk együtt a jövőben is.

Kovács 'KoPé' Péter munkái (61. o.)